

Fakat kumandanlar Mu'temid'den İbn Mahled'i tekrar vezir tayin etmesini isteyince üçüncü defa vezir oldu. Bunun üzerine Muvaffak askerleri ona karşı kıskırttı. İbn Mahled yakalanıp Enbâr'a, oradan Mısır'a Ahmed b. Tolun'un yanına gönderildi. Başlangıçta İbn Mahled'i iyi karşılayan Ahmed b. Tolun daha sonra onu Muvaffak'la gizlice haberleşmekle itham ederek hapsetti. İbn Mahled hapiste çok kötü bir durumda öldü (Safedî, XII, 267-268). Antakya'ya sürüldüğü ve 269'da (882-83) orada öldüğü de rivayet edilir. İbn Mahled'in, devrindeki hiç kimseyle mukayese edilemeyecek kadar vasıflı bir insan olduğu ve ondan daha bilgili kimsenin bulunmadığı kaydedilmektedir. Başta Buhtûrî olmak üzere birçok şair onun hakkında methiyeler yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 492, 504-505; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), XI, 55-57, 59, 83, 84, 160, 246, 251; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 199; Sâbî, *Rusûmü dâri'l-hilâfe*, s. 51, 65; a.mlf., *el-Vüzerâ*, Beyrut 1990, s. 44, 154; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 83, 88, 119, 161, 201, 310, 316; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 251, 252, 254; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 267-269; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 a 936*, Damas 1959, s. 357; a.mlf., "İbn Maḥḥlād", *El²* (İng.), III, 859; a.mlf., "Dayr Kunnâ", a.e., II, 197; Ziriklî, *el-A'lam* (Fethullah), II, 223; K. V. Zetterstéen, "İbn Mahled", *İA*, V/2, s. 766; Abdülemir Selîm, "İbn Maḥḥlād", *DMBİ*, IV, 590-591.

OSMAN ÇETİN

İBN MAHLED, Ebû'l-Kâsım

(أبو القاسم ابن مخلد)

Ebû'l-Kâsım Süleymân b. el-Hasen b. Mahled b. el-Cerrâh el-Bağdâdî (ö. 332/944)

Abbâsî veziri.

261'de (874-75) Deyrükunnâ'da doğdu. Benî Cerrâh'a mensup hristiyan bir ailenin çocuğudur. Babası Ebû Muhammed Hasan b. Mahled ihtidâ ederek Abbâsîler'in hizmetine girmiş, vezirlik makamına kadar yükselmiştir. Ebû'l-Kâsım İbn Mahled de önce divana intisap ederek idarî tecrübesini arttırdı. 301-311 (913-924) yılları arasında Dîvânü'r-resâil'in başında bulundu. Kumandanların nüfuzunun iyice arttığı, devlet adamlarının iktidar mücadelesinin hilâfeti yıpratdığı bu dönemde Vezir İbnü'l-Furât'ın tarafını tuttu. Ancak onu Halife Muktedir-Billâh'a şikâyet etmek istemesi ve şikâyet dilekçesinin vezirin eline geçmesi aralarının açılmasına sebep oldu. Vezir İbnü'l-Furât, İbn Mahled'i bir süre Bağdat'tan uzaklaş-

tırmak için kendisine vekil tayin ederek Vâsıt'a gönderdi.

İyi yetişmiş bir kâtip olan ve İbnü'l-Furât, İbnü'l-Cerrâh Ali b. İsâ, Hâmid b. Abbas, Ahmed el-Hasibî gibi Abbâsî vezirlerinin yanında çalışan İbn Mahled çeşitli devlet kademelerinde tecrübe kazanmıştı. Daha 306'da (918-19) vezir adayı olarak görülmüyordu. 15 Cemâziyelevvel 318'de (15 Haziran 930) Halife Muktedir-Billâh, İbnü'l-Cerrâh Ali b. İsâ'nın tavsiyesiyle İbn Mukle'yi vezirlikten azledip yerine onu tayin etti. Dîvân-ı Mezâlim'in tek sorumlusu da o idi. Fakat halife diğer divanların başına Ali b. İsâ'yı getirdi, ayrıca ona her konuda İbn Mahled'e yardımcı olmasını emretti. İbn Mahled, Ali b. İsâ'nın muvafakatı olmadan hiç kimseyi tayin veya azletmeyecek ve hiçbir tasarrufla bulunmayacaktı. İbn Mukle'nin azledilmesinin esas sebebi, halife ile açık bir muhalefete girişen Münis'e meyletmesi ve nüfuzunun iyice artmasıydı. Buna rağmen İbn Mahled'in tayininde de Münis'in etkisi oldu. Malî sıkıntıların çözümünde gösterdiği başarısızlık ve halkın nefretine sebep olan uygulamaları yüzünden ertesi yıl azledilen (28 Receb 319/16 Ağustos 931) İbn Mahled, Halife Râdî-Billâh devrinde ikinci defa vezâret makamına getirildi (11 Şevval 324/1 Eylül 936). Devlet gelirlerinin azalması halefi Ebû Ca'fer el-Kerhî'nin azil sebebi olarak gösterilmişse de İbn Mahled'in durumu ve imkânları ondan farklı değildi.

İbn Mahled, İbn Râik'in emirü'l-ümerâ tayin edilmesi ve yönetime hâkim olmasının ardından on ay üç gün görev yaptıktan sonra vezirlikten çekildi (Zehebî, XV, 327). 326'da (938) isyan eden Ebû Abdullah el-Berîdî Bağdat'a girerek vezir oldu (327/939). Ertesi yıl Türk asıllı bir kumandan olan Beckem emirü'l-ümerâlık makamını ele geçirince Berîdî azledilerek yerine İbn Mahled vezir tayin edildi. Bu dönemde iktidar tamamen Beckem ve kâtipi Ebû Abdullah el-Küfî'nin eline geçti.

Halife Râzî-Billâh ölünce (329/940) Vâsıt'ta bulunan Beckem ve Ebû Abdullah el-Küfî Bağdat'a bir mektup göndererek kadılar, Hz. Ali evlâdı, Abbasoğulları ileri gelenleri ve eşrafın toplanarak uygun birini halife seçmelerini istediler. İstişare sonunda İbrâhim b. Muktedir, Müttakî-Lillâh lakabı ile 20 Receb 329'da (20 Nisan 941) halife ilân edildi. Yeni halife İbn Mahled'i vezir olarak yerinde bıraktı, ancak bu sözde bir vezirlikti, çünkü idarede hiçbir etkisi kalmamıştı. Dört ay sonra görevden alınan İbn Mahled Receb 332'de

(Mart 944) vefat etti (İbnü'l-Cevzî, VI, 338). Kaynaklarda onun divan teşkilâtını ve devlet idaresini çok iyi bildiği kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 323, 340; Arîb b. Sa'd, *Şılatü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl], XI içinde), s. 44, 68, 99, 130-138; Sâbî, *Rusûmü dâri'l-hilâfe*, s. 38; a.mlf., *el-Vüzerâ*, Beyrut 1990, s. 48, 55, 123; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi't-Taberî* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1982, s. 246, 265, 304, 321, 322, 343; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 338; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 19, 20, 218, 224, 225, 312, 318, 319; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 281-284; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XV, 327-328; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 362-363; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâside de 749 a 936*, Damas 1959, s. 456-460; a.mlf., "İbn Maḥḥlād", *El²* (İng.), III, 859; Hasan İbrâhim, *İslâm Tarihi*, III, 375, 376; K.V. Zetterstéen, "İbn Mahled", *İA*, V/2, s. 766-767; Abdülemir Selîm, "İbn Maḥḥlād", *DMBİ*, IV, 591.

OSMAN ÇETİN

İBN MAHLED, Sâid

(صاعد بن مخلد)

Ebû Ahmed Ebû'l-Alâ Zül-vizâretein Sâid b. Mahled (ö. 276/889)

Abbâsî veziri.

Muhtemelen Medâin yakınlarındaki Keskerli bir Nestûrî ailesine mensup olup Abbâsî Halifesi Mu'temid-Alellah'ın kardeşi Muvaffak'ın hizmetinde iken ihtidâ etti. Babasının adından dolayı Vezir Ebû Muhammed İbn Mahled'in (ö. 267/880-81) kardeşi olduğu ileri sürülürse de bu konuda kesin bilgi yoktur. Mu'temid'in hilâfetine ilk yıllarında hilâfet nâibi tayin ettiği kardeşi Muvaffak otoritesi ve savaş meydanlarındaki cesaretiyle temayüz etmişti. 265'te (878) Muvaffak'ın kâtipliğine tayin edilen İbn Mahled resmen vezir olmasa da bir vezir gibi hareket etti. Bazı isyanların bastırılmasında Muvaffak'ın yanında yer aldı. 266 (879-80) yılında Mu'temid tarafından vezir tayin edildi (Zehebî, XIII, 327). Basra civarında ortaya çıkan Zenc isyanında ve Sicistan'da Saffârîler'in hâkimiyeti ele geçirdikleri sırada bazı askerî görevler üstlendi.

269'da (882-83) Halife Mu'temid ile Muvaffak'ın arası açılınca halife yanına Nizek, Ahmed b. Hâkân, Hotarmış gibi kumandanları da alarak daha önce anlaştığı Ahmed b. Tolun ile buluşmak üzere Mısır'a doğru yola çıktı. Halife ve adamları Küheyl denilen yerde konakladıkları sırada İbn Mahled, Musul Valisi İshak b. Kun-

dacık'a mektup yazarak Mu'temid'in kumandanlarını yakalattı ve hapsedirdi. Bu başarısından dolayı Muvaffak tarafından vezirliğe getirilen İbn Mahled'e "Ebû'l-Alâ" künyesi ve "Zü'l-vizâreteyn" lakabı verildi. Bu lakabın ona hem Halife Mu'temid'in hem de nâibi Muvaffak'ın veziri olmasından (Sâbî, s. 130) veya askerî ve idarî kabiliyete sahip olmasından (Shaban, s. 113) dolayı verildiği ileri sürülmektedir. Bu dönemde Irak'ta basılan paralar üzerinde halife ve nâibi ile birlikte İbn Mahled'in adının görülmesi onun itibarının çok yüksek olduğunun bir delilidir.

İbn Mahled, 270 (883-84) yılında Muvaffak'ın oğlu tarafından desteklenen bir ayaklanma sırasında maaşlarının ödenmesini isteyen âşilerin üzerine özel muhafızlarını göndererek isyanı bastırdı. Şâban 271'de (Ocak-Şubat 885) Muvaffak onu Amr b. Leys ile savaşmak üzere Vâsıt'taki karargâhından Fars'a gönderdi. Receb 272'de (Aralık 885) bu seferden dönen İbn Mahled'i karşılamak için kumandanlarını Vâsıt'a yollayarak ona verdiği değeri göstermek isteyen Muvaffak, âni bir kararla birkaç gün sonra onu ve yakınlarını Vâsıt'ta tutuklattı ve mallarını müsâde-re ettirdi. Yapılan sayımda köle, eşya, elbise, silâh gibi mallarının 300.000, arazi ve diğer aktarılardan elde ettiği gelirin 1.300.000 dinar tuttuğu rivayet edilmektedir. İbn Mahled'in iki oğlu Ebû İsâ ve Ebû Sâlih Bağdat'ta, kardeşi Abdûn Sâ-merrâ'da yakalanarak aynı muameleye tâbi tutuldu. İbn Mahled Safer 276'da (Haziran 889) hapiste öldü. Evinde gözaltında tutulduğu, 275 (888-89) yılından sonra hapisneden çıkarılarak Dicle kenarında bir eve nakledildiğine dair rivayetler de vardır.

İbn Mahled'in bu âni düşüşüne, hazineye para temin etmek hususunda Muvaffak ile aralarında ortaya çıkan ihtilâfın sebep olduğu ileri sürülmektedir. Daha önemli görülen diğer sebep ise hristiyan olan kardeşi Abdûn'a ilgilidir. Taberî, 271 (884-85) yılı olaylarından bahsederken, bu yıl Bağdat halkının İsâ Kanalı yakınlarında bulunan eski bir manastırı yağmalayıp tahrip ettiğini, halkın ancak güvenlik güçlerinin müdahalesiyle oradan uzaklaştırılabildiğini anlatır ve manastırın daha sonra Abdûn b. Mahled tarafından onarıldığını ilâve eder. Muhtemelen onun devrinde hristiyanlara bazı haklar ve imtiyazlar verilmesi söz konusu olmuştu. İbn Mahled ile kardeşinin de aynı âkıbete uğraması bu Nestûrî aileye karşı duyulan reaksiyonu göstermektedir. Kay-

naklarda İbn Mahled'in cesareti, ciddi davranışları yanında kibrinden, ayrıca ibadet ve sadaka vermeye düşkünlüğünden söz edilmektedir (İbnü'l-Cevzî, V, 101).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 544, 585, 620, 622, 628, 649, 650, 665, 667; X, 7, 8, 10, 22, 39, 40; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), IV, 209; Sâbî, *Rûsûmü dâri'l-hilâfe*, s. 130; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 101; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 327, 393, 411, 414, 417, 419; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 80; IV, 344; VI, 104; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 327; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 272; Mez, *el-Hağâretü'l-İslâmiyye*, I, 244-245; D. Sourdel, *Le vizirat 'abbâsî-de de 749 a 936*, Damas 1959, s. 315-326; a.mlf., "İbn Makhlad", *El²* (Ing.), III, 859; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, s. 95, 113; K. V. Zetterstéen, "İbn Mahled", *IA*, V/2, s. 766; H. Kennedy, "al-Mu'tamid 'Alâ'l-lah", *El²* (Ing.), VII, 765-766; a.mlf., "al-Muvaffak", a.e., VII, 801; Abdül'emîr Selîm, "İbn Mahled", *DMBİ*, IV, 592-593.

OSMAN ÇETİN

İBN MAHLED el-ATTÂR

(ابن مخلص الطائر)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî
(ö. 331/943)

Hadis âlimi.

Ramazan 233'te (Nisan 848) muhtemelen Bağdat'ın doğusundaki Dûr mahallesinde doğdu. *Tabakâtü'l-Hanâbile*'de (II, 74) bu tarihin 283 (896) olarak gösterilmesi bir baskı hatası olmalıdır. İbn Kesîr künyesini Ebû Ömer, dedesinin adını Ca'fer olarak zikretmiştir. Attâr (güzel koku satıcısı) lakabıyla anılmasının sebebine dair bilgi yoktur. Hadis hocaları arasında Müslim, Hanbel b. İshak, Ya'kub b. İbrâhim ed-Devrakî, Zübeyr b. Bekkâr ve Za'ferânî gibi âlimler bulunmakta; İbnü'l-Ciâbî, Âcurrî, İbn Şâhin, Dârekutnî, İbn Batta, İbn Cüme' el-Gassânî, Ebû Ca'fer İbn Ebû Şeybe, İbn Ebû Hayseme, İbn Hâ-leveyh ve Ebû'l-Hasan İbnü'l-Furât kendisinden rivayette bulunanlar içinde yer almaktadır. Geniş ilmî birikimi ve rivayetin çokluğu ile tanınan, Dârekutnî'nin "sika me'mun", İbn Hacer el-Askalânî'nin "sika sika, sika meşhur" lafızlarıyla nitelendirdiği İbn Mahled 6 Cemâziyelâhîr 331'de (15 Şubat 943) Bağdat'ta vefat etti. *el-Bidâye*'de onun yetmiş yedi yıl yaşadığının kaydedilmesi bir istinsah veya baskı hatası olmalıdır.

Eserleri. 1. *Ahbârü's-şıbyân*. Çocukların yetiştirilmesi ve eğitimi, anne babanın çocuklara karşı sorumluluklarıyla il-

İbn Mahled el-Attâr'ın *el-Cüz' fihî min hadîsi Ebî 'Abdillâh* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 546/14)

gili hadis ve rivayetlerin bir araya getirildiği eser Abdullah Kennûn tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). 2. *Ehâdisühû mimmâ intekâhû'l-Habbâl 'aleyh* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 105, vr. 75-92). 3. *el-Emâlî*. Bir nüshası Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'dedir (Mecmua, nr. 51, vr. 97-102). Müellifin bir hadis meclisinde imlâ ettiği rivayetleri de aynı kütüphane-de yer almaktadır (Mecmû', nr. 70, vr. 28-31). 4. *Fevâ'id ma'a fevâ'idü'n-Neccâd ve Kaşidetü İbn Ebî Dâvûd fi's-sünne* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 248, vr. 1-8). 5. *el-Cüz' fihî min hadîsi Ebî 'Abdillâh Muhammed b. Mahled b. Hafs el-Attâr ed-Dûrî 'an şüyûhih*. Farklı konularda seksen yedi hadisten meydana gelen, Süleymaniye (Şehid Ali Paşa, nr. 546/14, vr. 103^a-107^a) ve Köprülü (nr. 1584, vr. 95^a-102^b) kütüphaneleriyle Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de (Mecmua, nr. 91/4, vr. 36^a-44^a) nüshaları bulunan bu cüz üzerinde İhsan Özkes yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1990, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 6. *Mâ ravâhû'l-ekâbir 'ani'l-İmâm Mâlik* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 98/17, vr. 202^a-209^b). 7. *Hadîşü İbnî's-Semmân ve Ca'fer b. Muhammed b. Naşr (Nuşayr) el-Huldî* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 348, vr. 174-185). Kaynaklarda İbn Mahled'in ayrıca *Eczâ' fi'l-hadîs*, *Müsned fi'l-ha-*